

УДК 631.162:631.151.61

ЗНАЧЕННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ДЛЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ІНФОРМАЦІЇ І РОЗВИТКУ САМООРГАНІЗАЦІЇ ІНТЕГРОВАНОГО ПІДПРИЄМСТВА

М.М. Гоголь, к.е.н.

Н.С. Морозюк, к.е.н.

Одеський державний аграрний університет, Одеса, Україна

Гоголь М.М., Морозюк Н.С. Значення бухгалтерського обліку для управлінської інформації і розвитку самоорганізації інтегрованого підприємства.

Розглянуто сутність самоорганізації у виокремленні системи бухгалтерського обліку для інтегрованого підприємства, що дозволить мотивувати постійний саморозвиток інтегрованих підприємств. Проаналізовано значення бухгалтерського обліку для управлінської інформації і визначено, що при розвинутому процесі самоорганізації у інтегрованому підприємстві система обліку буде також автоматично самоорганізовуватись і формувати інформацію для керівників та інвесторів.

Ключові слова: бухгалтерський облік, самоорганізація, управлінська інформація, інтегровані підприємства, ефективне управління

Гоголь М.Н., Морозюк Н.С. Значение бухгалтерского учёта для управленческой информации и развития самоорганизации интегрированного предприятия.

Рассмотрено определение и сущность самоорганизации в выделении системы бухгалтерского учета для интегрированного предприятия, которое позволит мотивировать постоянное саморазвитие интегрированных предприятий. Проанализировано значение бухгалтерского учета для управленческой информации и определено, что при развитом процессе самоорганизации в интегрированном предприятии система учета будет также автоматически самоорганизовываться и формировать информацию для руководителей и инвесторов.

Ключевые слова: бухгалтерский учет, самоорганизация, управленческая информация, интегрированные предприятия, эффективное управление

Gogol M.M., Morozjuk N.S. A value of record-keeping is for administrative information and development of self-organization of the integrated enterprise.

Determination and essence of self-organization, in the selection of the system of record-keeping for the integrated enterprise that will allow to explain permanent self-development of the integrated enterprises. The value of record-keeping is analyzed for administrative information and certainly, that at the developed process of self-organization in the integrated enterprise the system of account will also automatically self-organizations and form information for leaders and investors.

Keywords: record-keeping, self-organization, administrative information, integrated enterprises, effective management

Б удь-яка організаційна система прагне самозбереження, використовуючи для цього усі можливі зовнішні та внутрішні ресурси. Коли створюється інтегроване підприємство, котре є системою, то воно має як внутрішню мету, що дозволяє даному підприємству, системі функціонувати всередині неї, так і зовнішню мету заради якої і створювалась дана організація, саме вона визначає наскільки здатне інтегроване підприємство забезпечити потреби зовнішніх користувачів. Таким чином, можемо зазначити, що кожне інтегроване підприємство для якісного функціонування повинне бути необхідним зовнішньому середовищу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Багато науковців розглядали науково – теоретичні аспекти процесу самоорганізації такі відомі вчені як: Касти Дж., Рузавин Г.И., Губко М.В., Ерохина Е.А., Вахрушев А.А., Майбурд Е.М., Пригожин И., Стенгерс И., Розгачева И.К., Кондратьев Н.Д., проте до єдиного висновку про явище самоорганізації у економіці підприємства вони так і не дійшли, тому на сьогодні дане питання залишається дискусійним. Тобто, незважаючи на усі дослідження та пропозиції науковців, питання значення повноцінної, діючої системи обліку на отримання управлінської інформації інтегрованих підприємств залишаються невирішеними, підтверджує актуальність обраної теми для проведення дослідження.

Метою статті є проаналізувати значення бухгалтерського обліку, а точніше саме інформаційної складової даного обліку для самоорганізації інтегрованого підприємства і є доцільним розглянути визначення та сутність самоорганізації в економічній системі.

Виклад основного матеріалу дослідження

Поняття «самоорганізація економічних систем» виступає одним із центральних проблем економічної науки. Характеризуючи явище самоорганізації зазначимо: «Самоорганізація – це процес під час якого утворюється, відтворюється або удосконалюється організація складної динамічної системи. Відмінна особливість

процесів самоорганізації – їх цілеспрямований, але в той же час і природний спонтанний порядок: ці процеси, що протікають при взаємодії системи з довкіллям, в тій чи іншій мірі автономні, відносно незалежні від середовища» [10, С. 34].

Розвиток системи починається з поступових змін, які носять упорядкований характер, наприклад, впровадження управлінського обліку. В залежності від того, чим визначається такий порядок, відрізняють самоорганізацію та організацію. При самоорганізації впорядковані зміни системи викликаються внутрішніми силами і чинниками, властивими цій системі, тобто їх причина знаходиться в самій системі. Організація ж пов'язана з діями зовнішніх по відношенню до системи чинників і причин [8, С. 71].

В економічних системах самоорганізація і організація взаємно передбачають і доповнюють один одного.

Явище самоорганізації І. Пригожин пов'язує з поняттям дисипативної структури – структури спонтанно виникаючої у відкритих невірноважених системах. Саме «сумісні дії» або когерентна поведінка елементів дисипативних структур і є тим феноменом, який характеризує процеси самоорганізації [9, С. 12].

Таким чином, з точки зору теорії динамічного хаосу «феномен самоорганізації можна розглядати, як народження структури з хаосу структур» [8, С. 8]. На думку І.Пригожина, під самоорганізацією слід розуміти «вибір одного з рішень, що виникають в точці біфуркації, яку визначають за законами ймовірності». При цьому відмічається, що «невірноважена самоорганізація призводить до збільшення складності» [9, С. 43].

Як відмічає Г.І. Рузавін, «чим вище знаходиться система на еволюційних сходах розвитку матерії, тим складнішого характеру набувають в ній процеси самоорганізації» [11, С. 29].

Закономірності розвитку сучасного інноваційного бізнесу дозволяють говорити про перевагу тенденції самоорганізації, прагнення компаній використовувати механізми самоорганізації. Процеси самоорганізації, самоуправління займають все більше значення для розвитку сучасних компаній світового рівня, таких як «Соні», «Мацусіта», «Моторола», «Сименс», «Філіпс», «ІБМ» та інші. Їх досвід показує, що чим менше регламентована програма та структура об'єкту управління тим краща здатність його пристосування до реальних умов, до саморегулювання.

Одним з важливих умов самоорганізації є рівномірний розподіл інформації по усій системі, що надає можливості для виявлення ризиків, їх усунення та коригування самої системи внутрішніми можливостями.

Синтез системи управлінських рішень, що ґрунтуються на системі бухгалтерського обліку даного інтегрованого підприємства, є поєднанням у єдине ціле різних управлінських рішень, котрі в межах даної системи забезпечують синергетичний ефект. Синергетичний ефект для інтегрованих

компаній, об'єднань у більшості випадків виявляється в наступній формі: витрати на забезпечення діяльності об'єднаної компанії нижчі, ніж сумарні операційні затрати цих компаній до об'єднання (досягається завдяки усуненню дублюючих підрозділів), а вартість об'єднаної компанії вище, ніж сумарна вартість окремих формуючих даної компанії.

Крім того, маємо зазначити, що має місце синергетична самоорганізація у інтегрованих підприємствах, котра пов'язана зі знищенням старої структури та виникненням нової. Даний тип самоорганізації пов'язаний з радикальними змінами системи (структурна та функціональна самоорганізація одночасно) на основі сучасних інформаційних технологій. Така структура оснований на принципі позитивного зворотного зв'язку. Основою розвитку системи управління є саме її самоорганізація, так як новий порядок організації і нова дисипативна структура виникають завдяки посиленню руху в системі, а вони залежать від інтенсивності взаємодії системи з зовнішнім середовищем.

З позиції самоорганізації можна пояснити усі види взаємодії системи з зовнішнім середовищем. На рівні інтегрованої компанії, яка є відкритою невірноваженою системою в ній під впливом зовнішнього та внутрішнього середовища, завжди відбуваються випадкові зміни. Даний процес продовжується до тих пір, доки вони не досягнуть критичної точки, а доти вони залишаються непомітними на макрорівні.

Ми підтримуємо наступну точку зору: «У критичній точці виникають принаймні дві можливі траєкторії подальшої еволюції системи, які математично визначаються терміном біфуркація, що означає роздвоєння або розгалуження. Яку траєкторію при цьому «вибере» система, в істотному ступені залежить від випадковостей, що виникають навколо критичної точки. Тому її поведінку не можна передбачити з повною достовірністю, але коли траєкторія буде «вибрана», подальший рух системи визначається детерміністичними законами» [8, С. 144].

Виходячи з вище викладеного, можна зробити висновок, що самоорганізація виступає основою розвитку системи, так як вона є джерелом виникнення якісно нових і більш складних станів і структур у розвитку системи.

Ми підтримуємо точку зору професора Є.М. Майбурда: «Економічна наука сьогодні – це пишний букет різних напрямів. Хоча із відомою долею умовності, їх можна об'єднати в дві групи. Одна проявляє помітний інтерес у бік економічної діяльності держави. Інша робить акцент на індивідуальну економічну свободу. На цих двох крилах наша наука, мабуть, і влетить в ХХІ століття» [7, С. 179].

В цілях подальшого аналізу процесів самоорганізації економічних систем проаналізуємо відмінності між системними дослідженнями і синергетикою (табл. 1.).

Таблиця 1. Співвідношення системних досліджень і синергетики

Системні дослідження	Синергетика
1. Основані на статистиці систем та їх функціональному опису	1. Досліджує процеси росту, розвитку та руйнування систем
2. Надається велике значення впорядкованості, рівновазі	2. Підкреслюється роль хаосу, він відіграє важливу роль в процесах позитивного та негативного руху систем
3. Вивчаються процеси організації систем	3. Досліджуються процеси самоорганізації систем
4. При аналізі структури системи, не враховуються кооперативні процеси	4. Акцентується увага на кооперативності процесів, котрі лежать в основі самоорганізації та розвитку системи
5. Проблема взаємозв'язку розглядається, як взаємозв'язок структурних елементів в середині системи	5. Вивчається вся сукупність внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків системи
6. Джерело розвитку вважається розташованим в самій системі	6. Признається значення зовнішнього середовища в процесі змін

Тема самоорганізації економічних систем є однією з самих актуальних в економічній науці. До економічної науки уявлення про динаміку і статику явищ, що вивчаються вперше застосував Д. Стюарт Мілль. Воно було запозичене ним із ньютонівської механіки і тому спиралося на ідею обернених та рівноважних процесів. Чітка різниця між оберненими і не оберненими процесами в економіці і зв'язок останніх з еволюцією приводить Н.Д. Кондратьєв: «Під еволюційними, або безповоротними процесами, ми розуміємо ті зміни, які за відсутності різких сторонніх дій протікають у визначеному, і в одному і тому ж напрямі» [5, С. 39].

Також, Н.Д. Кондратьєв відмітив, що «Господарський процес в цілому, – підкреслював він, – представляється безповоротним процесом переходу з одного ступеня або стадії на інший» [5, С. 18].

Досліджуючи процеси еволюції ринкової саморегуляції можна зазначити, що ринкові стосунки створюють сприятливе середовище розвитку інтегрованого підприємництва і природного відбору найбільш ефективних підприємств. Розглядаючи еволюцію економіки з комплексних позицій, що враховують як сукупність підприємств, розвиток яких впливає один на одного, так і умови їх довкілля, що змінюються, введено поняття «творчого руйнування» старих економічних структур, що необхідне для створення нових. Він вважає необхідним революційні зміни «економічних структур» в процесі еволюції економічної системи.

Слід зазначити, що синергетика спирається на принцип позитивного зворотного зв'язку, згідно з яким випадкові зміни в будь-якій невірноваженій системі спочатку пригнічуються системою, а у міру їх збільшення, навпаки, посилюються і врешті-решт приводять до виникнення нового динамічного режиму, і спонтанного порядку.

Для виникнення самоорганізації в системі інтегрованого підприємства необхідно, щоб вона була відкритою, тобто взаємодіяла з довкіллям шляхом обміну речовиною, енергією і наприклад, управлінською інформацією. З точки зору

економіки – це означає обмін і використання різних видів ресурсів, при цьому, при вивченні процесів самоорганізації в економічних системах виникає проблема інтерпретації поняття енергія.

На наш погляд, заслуговує на увагу точка зору професора А.А. Вахрушева, про те, що під енергією в економіці слід розуміти економічні інтереси, тобто об'єктивні спонукальні мотиви економічної діяльності людей, обумовлені їх місцем в системі суспільного розподілу праці і що знаходяться під впливом історично певних економічних стосунків. А з точки зору діалектики, вихідним протиріччям, виступаючим джерелом розвитку економіки, що породжує процеси самоорганізації в економічній системі, є протиріччя між зростаючими потребами і обмеженістю можливостей для їх задоволення. Це протиріччя вирішується шляхом виробництва продуктів, необхідних для задоволення виниклих нових потреб. Це протиріччя постійно відтворюється і є імпульсом як удосконалення виробництва, так і появи нових потреб [1, С. 532].

У процесі господарської діяльності економічні відносини між людьми функціонують як певна система, що складається з об'єктів і суб'єктів цих відносин існують різні форми зв'язків між ними. Під економічною системою розуміється особливим чином впорядкована система зв'язків між виробниками і споживачами матеріальних і нематеріальних благ та послуг. Тобто в економічній системі господарська діяльність завжди виявляється організованою, скоординованою тим чи іншим чином [2, С. 76].

В економіці системний підхід заснований на глибоких дослідженнях причинних зв'язків і закономірностей розвитку соціально-економічних процесів є досить розповсюдженим [3, С. 27].

Розширення застосування системного підходу при прийнятті управлінських рішень сприятиме підвищенню ефективності функціонування економічної системи інтегрованого підприємства в цілому та його окремих об'єктів.

Властивості, якими володіє система, відрізняються від властивостей утворюючих її елементів (підсистем). Сукупність властивостей

елементів системи не представляє собою спільної властивості системи, а дає деяку нову властивість. Для будь-якої системи характерна наявність власної, специфічної закономірності дії, яка не виводиться безпосередньо з одних лише способів дії утворюючих її елементів. Будь-яка система є системою, що розвивається, вона має свій початок у минулому і продовження в майбутньому.

Структура є невід'ємною характеристикою всіх реально існуючих об'єктів і систем. У поняття структури включається загальна організація елементів, їх просторове розташування, зв'язки між етапами розвитку.

Застосування системного аналізу у дослідженні економічних відносин є дуже перспективним. У зв'язку з цим досить обґрунтованою виглядає позиція Е.А. Єрохіної, що пропонує таку загальну схему якісного системного дослідження, що складається з наступних етапів [3, С. 22]:

1. Встановлення якісної визначеності системи – загальносистемних та індивідуальних властивостей.

2. Виявлення головного системоутворюючого фактора – функції (функцій) системи.

3. Виділення вхідних елементів (ресурсів) системи.

4. Вивчення структури системи як єдності компонентів і зв'язків, яке включає в себе наступні під етапи:

1) декомпозиція системи – виділення всіх її рівнів, аж до елементарного;

2) вивчення структури підсистем і особливостей елементів системи;

3) дослідження функцій, які вони виконують у системі;

4) розгляд процесора – великого системного блоку, що складається з підсистем (у їх взаємозв'язку і взаємозалежності).

5. Розмежування на кількісний і якісний аналіз виходів системи (кінцевого продукту).

6. Дослідження цілей системи і її впливу на процеси, що відбуваються в системі.

7. Вивчення входів, виходів, підсистем у функціональному аспекті.

8. Системний синтез: дослідження організації системи в єдності структурного та функціонального аспектів з оцінкою рівня організованості (якщо це можливо) і його впливу на систему.

9. Визначення специфічних системних критеріїв ефективності та оптимальності, виходячи з загальносистемних понять ефективності та оптимальності та їх рівня, а також ефективності та оптимальності підсистем в їх співвідношенні один з одним і системою в цілому.

У завданнях управління інтегрованим підприємством виділяють складні системи, однією із них ми можемо вважати систему бухгалтерського обліку. Дану систему доцільно називати складною бо вона будується для вирішенні багатоцільового, багатоаспектного завдання – надання інформації за різними

направленнями розвитку інтегрованого підприємства. Безпосереднім виведенням з концепції складної системи для аналізу і проектування систем управління являється вимога обліку наступних чинників:

1) наявність складної, складеної мети, паралельне існування різних цілей або послідовна зміна цілей;

2) наявність одночасно багатьох структур у однієї системи (наприклад, фінансового, управлінського та податкового аспекту, тощо);

3) неможливість опису системи бухгалтерського обліку в одній мові, необхідність використання спектру мов для аналізу(МСФЗ) і проектування окремих її підсистем, наприклад, технологічна схема виготовлення продукції; нормативно-юридичні база; схема документообігу; порядок взаємодії служб і відділів при розробці проекту плану обігу документів [12].

До числа понять, на яких ґрунтуються важливі принципи управління системами, відноситься поняття зворотного зв'язку. Зворотний зв'язок означає з'єднання між виходом і входом системи, здійснюване або безпосередньо, або через інші елементи системи. За допомогою зворотного зв'язку сигнал (інформація) з виходу системи (об'єкту управління) передається в орган управління. Тут цей сигнал, що містить інформацію про роботу, виконану об'єктом управління, порівнюється з сигналом, задаючи зміст і обсяг роботи (наприклад, план). У разі виникнення неузгодження між фактичним і плановим станом роботи приймаються заходи по його усуненню.

Основними функціями зворотного зв'язку є:

1) протидія тому, що робить сама система, коли вона виходить за встановлені межі (наприклад, реагування на збільшення собівартості продукції);

2) компенсація обурень і підтримка стану стійкої рівноваги системи (наприклад, неполадки в роботі устаткування бухгалтерії);

3) синтезування зовнішніх і внутрішніх обурень, прагнучих вивести систему із стану стійкої рівноваги, зведення цих обурень до відхилень однієї або декількох керованих величин (наприклад, вироблення команд, що управляють, на одночасну появу нового конкурента і зниження якості продукції, що випускається);

4) вироблення дій, що управляють, на об'єкт управління по закону, що погано формалізується [6].

Порушення зворотних зв'язків в економічних системах з різних причин веде до тяжких наслідків. Окремі локальні системи втрачають здатність до розвитку і сприйняття нових тенденцій, що намічаються, перспективного розвитку і науково обґрунтованого прогнозування.

Особливістю економічних систем є та обставина, що не завжди вдається чітко виразити ці зворотні зв'язки і розуміння того, що ховається за зворотними зв'язками, саме це розуміння

виступає початковим етапом аналізу процесів самоорганізації складної економічної системи.

Важливі аспекти стійкості і мінливості в теорії самоорганізації пов'язані з поняттям тієї, що адаптується. Як зазначає Дж. Касти: «адаптованість, мабуть, можна уявити собі як певну міру здатності системи до поглинання зовнішніх збудників без різко виражених наслідків для її поведінки в перехідному або такому, що встановився стані» [4, С. 93].

Множинність можливих станів системи і траєкторій її характеристик обумовлена так званим механізмом біфуркацій. У традиційному трактуванні біфуркація означає «роздвоєння», «розгалуження» траєкторії розвитку. Цим поняттям визначається неоднозначність після кризових характеристик системи, «розщеплювання» розвитку на безліч варіантів, реалізація яких виявляється залежна від дії всієї сукупності чинників, що визначають полягання системи в критичній точці. І. Пригожин визначає біфуркацію як «розподіл рішення на декілька гілок при зміні параметрів системи» [8, С. 117].

Поняття біфуркацій і аттракторів є ключовими в синергетиці. Множини, що характеризують значення параметрів системи, що розташовуються на альтернативних траєкторіях, прийнято називати аттракторами (від англ., attract – притягувати). Втрата стійкості, таким чином, характеризується переходом системи від області тяжіння одного аттрактора до іншого. У момент біфуркації вибір подальшої дороги розвитку відбувається під впливом великого числа чинників в значній мірі

випадково, але не довільно, а на полі можливих рішень.

Дослідження процесу самоорганізації показали, що на організованість системи бухгалтерського обліку, впливають в основному два параметри: інтенсивність зростання числа елементів в системі і інтенсивність використання елементів в процесі функціонування системи (наприклад, при проектуванні системи управлінського обліку на інтегрованих підприємствах). І, змінюючи параметри системи, а саме швидкість збільшення числа елементів і інтенсивність їх використання, ми можемо ініціювати процес самоорганізації в системі, уповільнювати або прискорювати його [13].

Висока адаптація до зовнішнього середовища світових компаній пояснюється збалансованим співвідношенням між організацією (цілеспрямованим керуванням) та самоорганізацією.

Висновки

Підводячи підсумок усього вище зазначеного можемо відмітити, що дієвий та довготривалий ефективний розвиток інтегрованих підприємств, котрі займають суттєву долю регіонального й національного ринку неможливе силовими організаційними методами. Ефективне функціонування даних підприємств потребує методу «батога і пряника» та розуміння, що для покращення вертикалі управління необхідною умовою є самоорганізація функціонуюча на основі інформаційної бази бухгалтерського обліку.

Список літератури:

1. Вахрушев А. А. Исторический подход к экологии сообщества / А.А. Вахрушев, А.С. Раутиан // Журн. общ. биологии. – 1993. – Т. 54. № 5. – С. 532–553.
2. Губко М.В. Механизмы управления организационными системами с коалиционным взаимодействием участников / М.В. Губко. – М.: ИПУ РАН, 2003. – 102 с.
3. Ерохина Е.А. Развитие национальной экономики: системно-самоорганизационный подход / Е.А. Ерохина. – Изд-во. Томского ун-та., 1999. – 150 с.
4. Касти Дж. Большие системы. Связность, сложность, катастрофы / Дж. Касти. – М., 1982. – 216 с.
5. Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики / Н.Д. Кондратьев. – М.: Экономика, 1989. – С. 58.
6. Лекции по сложным системам [*Електронний ресурс*] Режим доступу: <http://www.studmed.ru/docs/document5138/content>.
7. Майбурд Е.М. Введение в историю экономической мысли. От пророков до профессоров / Е.М. Майбурд. – М.: Дело, Вита-Пресс, 1996. – 544 с.
8. Пригожин И. Конец неопределенности. Время, хаос и новые законы природы / И. Пригожин. – Ижевск: НИЦ «Регулярная и хаотическая динамика», 2000. – 208 с.
9. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс. – М.: Едиториал УРСС, 2001. – С.251.
10. Розгачева И.К. Самоорганизующиеся системы во Вселенной / И.К. Розгачев. – М.: Знание, 1989. – 114 с.
11. Рузавин Г.И. Методология научного исследования: учеб. пособие для вузов / Г.И. Рузавин. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 1999. – 317 с.
12. Системний підхід під управлінням. [*Електронний ресурс*] Режим доступу: <http://bukvar.su/menedzhment/page,4,114709-Sistemnyiy-podhod-v-upravlenii.html>.

13. Самоорганизация сложных систем. [Электронный ресурс] Режим доступа: <http://studyspace.ru/kontseptsiya-sovremennogo-estestvoznaniya.-posobie./glava-5.-samoorganizatsiya-slozhnyih-si.html>.

Надано до редакції 26.03.2015

Гоголь Марина Миколаївна / Marina N. Gogol
marigog@meta.ua

Морозюк Наталія Сергіївна / Nataliia S. Morozjuk
Natali225@mail.ru

Посилання на статтю / Reference a Journal Article:

Значення бухгалтерського обліку для управлінської інформації і розвитку самоорганізації інтегрованого підприємства [Електронний ресурс] / М. М. Гоголь, Н. С. Морозюк // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 3 (19). – С. 218-223. – Режим доступу до журн.: <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/n3.html>